

A Haramiák telefonja – a historikus natúrtrombita rekonstrukciójáról

Albert Hiller a Clarino-ban megjelent cikke alapján összeállított ismertetés a natúrtrombiták történetéről és mai „lelőhelyeiről”

Manapság gyakran foglalkozunk régi kulturális értékekkel, hagyományokkal. Még néhány évtizede az úgynevezett „kalpagos esküvő” a kevésbé ismert, régi alkalmak közé tartozott, és ehhez hasonló módon sok ilyen, azóta a feledés homályába merült ünnepi alkalom létezett. E néprajzi-történelmi emlékek újraébresztése közben természetes, hogy egyre gyakoribb a historikus uniformisban fellépő együttesek száma. A megfelelő egyenruha összeállítása nem túl bonyolult dolog, annál nehezebb azonban az adekvát zenék és hangszerek megtalálása.

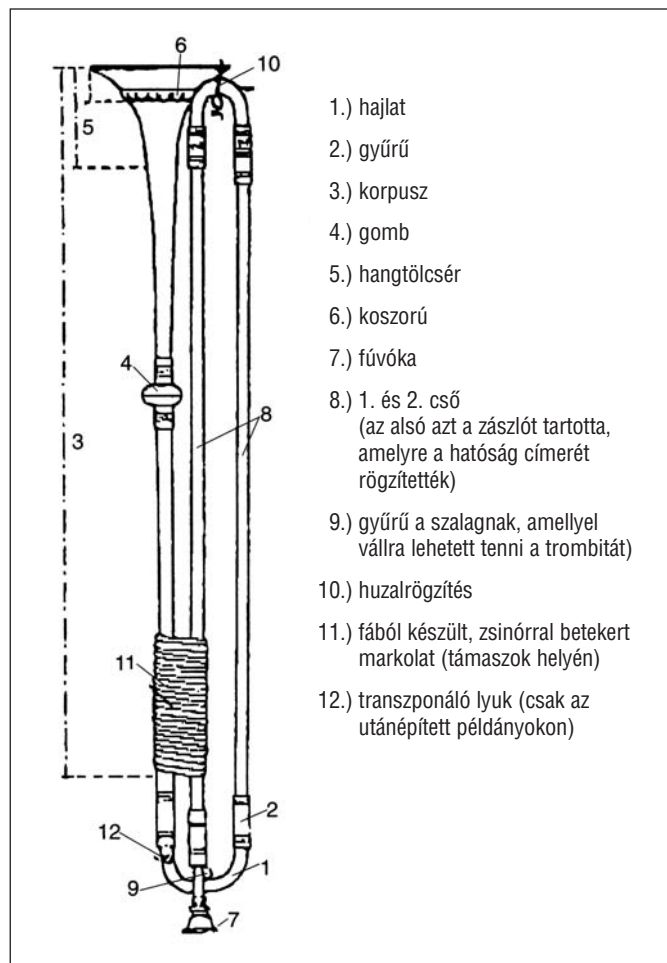
Külső megjelenését tekintve a barokk trombita utódjaként tekinthető, ma is használatos fanfártrombita illik leginkább ezekhez a hagyományőrző öltözékekhez. Viszonylag széles menzúrája és fúvókájának mély kelyhe miatt a magasabb regiszterek hangjai (C-lejegyzésben az f-től föl-felé) csak nagyon nehezen szólaltathatók meg. A magas fekvés tisztátalan hangjai nagyon zavaróan hatnak, hiszen a mai fül számára ezek „hamisan” csengenek. Ez a tény érthetővé teszi, hogy a francia vadászfanfárok legjobb felvételein is miért fordulhatnak elő ilyen „hamis” hangok.

Természetesen elő lehet adni a régi trombitadarabokat modern ventilhangszereken is – talán valamivel lejjebb transzponálva. Mindenki azonban, aki csak egy kicsit is jártas a zenetörténetben, anakronizmusként hallgathatja a kifogástalan 18. századi egyenruhában, modern, 20.

századi ventiltrombitán játszó muzsikust. A hatás olyan, mintha telefon szólna meg Schiller Haramiák című drámájában.

Az 1600-as évekből alig maradtak trombitára hangszerelt zenei példák, ezek megszólaltatásához azonban kimondottan barokk trombitákat alkalmazunk.

A natúrtrombita felépítéséről legalkalmasabb egy olyan vázlat segítségével tájékoztatást adni, amelyet Dr. Edward Tarr segítségével mellékelhünk.

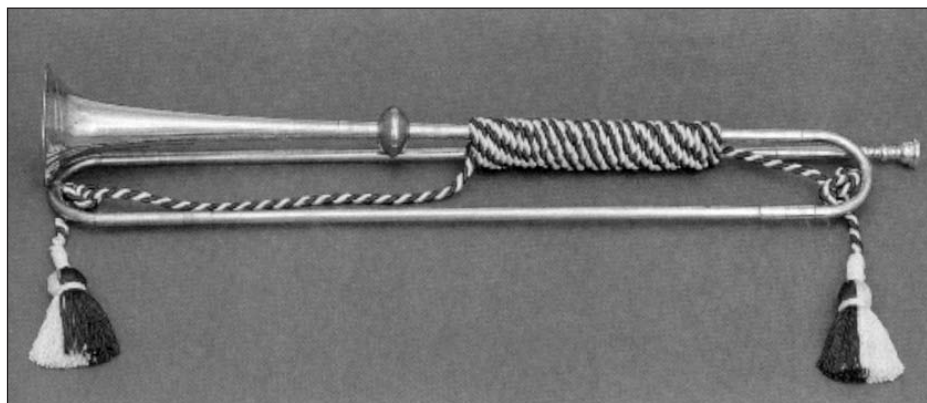
- 1.) hajlat
- 2.) gyűrű
- 3.) korpusz
- 4.) gomb
- 5.) hangtölcsér
- 6.) koszorú
- 7.) fúvóka
- 8.) 1. és 2. cső
(az alsó azt a zászlót tartotta,
amelyre a hatóság címerét
rögzítették)
- 9.) gyűrű a szalagnak, amellyel
vállra lehetett tenni a trombitát)
- 10.) huzalrögzítés
- 11.) fából készült, zsinórral betekert
markolat (támaszok helyén)
- 12.) transzponáló lyuk (csak az
utánépített példányokon)

Trombitahangolások

1680 tájáig C volt a trombiták szokásos hangolása. Később a legtöbb partitúrát a rövidebb és ennek következtében világosabban szóló D-trombitára írták. A D-trombiták hirtelen népszerűségének okára mind a mai napig nincs biztos magyarázat.

Az eredeti hangszerek alkalmazása ellenére szívesen átsiklunk a tény felett, amely szerint a manapság használatos hangolást – az úgynevezett „tizenkétfokú, egyenletes lebegésű hangolást” – a billentyűs hangszereknél vezették be, először a 18. században. Ez az újítás Johann Sebastian Bach 1722-ben keletkezett híres műve, a Wohltemperiertes Klavier cím alatt megjelent, az összes dúr- és mollhangnemet reprezentáló 24 prelúdium és fűgája révén vált igazán közismertté.

Eme újításnak köszönhetően csak a „tisza hangolást” ismerték szabályosnak, ahol nemcsak az oktávok, hanem a hangrend összes kvintje és terce is harmóniailag tisztán csengett össze. Ennél a hangolásnál az akkori vélemények szerint az egyes hangnemek kifejezésben különböztek egymástól, ahogy azt a barokk tudományos értekezések is – minden hangnem hangzó karakterét illetően – kifejtették. A D-dúrnak például általában ünnepi, harci jelleget tulajdonítottak. És miután a nagybarokk operákban a trombiták elsősorban csatajelentekben, győzelmi indulókban és ehhez hasonló szi-

tuációkban jelentek meg, kézenfekvő, hogy a zeneszerzők azt a hangnemet választották, amely e jelenteknek a leginkább megfelelt – azaz éppen a D-dúrt.

Hogy egy barokk natúrtrombitán magas fekvésekben valóban virtuóz módon lehessen játszani, szükségessé vált, hogy a hangszert meghatározott hangolásra specializálják. A tisztátalan natúrhangoikat az ansatz-cal korrigálni kellett és mivel a fújástechnika hangolásra hangolásra különbözik, érthető, hogy ragaszkodtak az egyszer bevezetett trombita-hangnemhez.

A 18. század második felében a német harctéri trombitáknál egyre inkább áttértek az Esz-hangolásra, ahogy az mindmáig a fanfártrombitáknál meg is maradt. A korai klasszika trombitaversenyei egyre virtuózabb és egyre szélsőségesebb magasságokban szárnyaló szólói inkább a D-trombitákat részesítették előnyben, mivel minél magasabb a hangszer hangolása, annál nehezebb a natúrtrombiták magas fekvéseiben (az úgynevezett klarinregiszterben) játszani.

Még magasabb hangolású hangszerek (nevezetesen F-, G- és A-trombiták) is előfordulnak a késői 18. és korai 19. század menetzenéiben. Céljuk az volt, hogy a például három C-trombitával rendelkező együttesek hangkészletét néhány kiegészítő hanggal kiegészítsék. A különböző hangolású natúrtrombiták ilyen kombinációja egyértelműen a kromatikus hangszer utáni vágyról tanúskodik.

A natúrtrombita hosszított formája uralkodó volt a 18. század végéig; a lovasságnál valamint a menetfanfárokknál néhány kisebb változtatással egészen a 20. századig továbbélt.

Hogy milyen hangokat lehetett a C hangolású natúrtrombitán megszólaltat-

ni (amelyek csövének hossza a ma érvényes hangolás esetén mintegy 230 cm), az I. ábra mutatja. Ehhez szól még a 7., 13., és 14. természetes felhang (b, a, b) kissé túl mélyen és a 11. természetes felhang (f) pedig túl magasban.

A tisztátalan felhangokat a 17. és 18. század során az ajkak „terelgető” mozgulataival korrigálták. Ez a technika, amely egy gyenge nyomóerejű ansatzot előfeltételez, nagyon nehezen tanulható meg és meglehetősen bizonytalan is. Így aztán érthető, hogy a 20. században, amikor divatba jött az eredeti hangszerek használata, megpróbálták kiküszöbölni a hangszer e hiányosságait.

Első reprodukciók

1934-ben Werner Menge a mainzi Alexander céggel egy kétrészes, a barokk trombitákra jellemző csőhosszal rendelkező hangszert építtetett magának. A két ventil lehetővé tette az egyébként tisztátalan felhangok tiszta intonálását. Ennek ellenére ezt a hangszert nem tudta elfogadtatni.

Először 1960-ban aratott sikert az 1921-ben született Walter Holy egy új konstrukcióval, amelyet Otto Steinkopf és Helmut Finke készített. Ebben az esetben egy köralakú, úgynevezett „vadásztrombitáról” van szó, amely egy transzponáló lyuk segítségével tette lehetővé a 11. és 13. természetes hang tiszta intonálását (lásd 2. ábra).

Ha a jobb kéz hüvelykujjával lefedett nagy hanglyukat megnyitjuk, a rezgő légoszlop megrövidül, és – akárcsak a fafúvós hangszereknél – a hangszer egy kvarttal feljebb hangolódik. Ebben az átmeneti „magas hangolásban” (C-trombita esetében így F-hangolást kapunk), a problematikus hangok tisztán játszhatók.

Két további kis (nem feltétlenül szükséges) átfújóljuk javítja a magasban a találkozási biztonságát.

Nem sokkal ezután épített a baseli Adolf Egger a trombitaművész-zenetudós Dr. Edward H. Tarr számára egy hosszúkás becsavart natúrtrombitát egy (transzponálásra való) hanglyukkal.

Nagyjából 1967 óta készít az Ewald Meinel cég hangszereket szoros együttműködésben Dr. Tarr-al. Ezek anyaga, a réz erőssége és kidolgozása messzemenően megfelel a barokk korszaknak.

A hanglyukak használata egyébként egyáltalán nem a 20. század találmánya. Már a 18. század végétől kísérleteztek hanglyukakkal ellátott rézfúvós hangszerek előállításával. És már a 19. század első felében alkalmaztak Bajorországban egy hanglyukú F-postakürtöket, hogy a hangkészletet a mélyebb tartományban, a 4. és 8. természetes hang között kiszélesítsék.

Mai készítők

A ma barokktrombitákat készítő cégek közé tartozik többek között a kölni Josef Monke, amely egy 75 éve létező hagyományos vállalkozás. A Monke-féle barokk trombita a tiszta réz korpusz mellett egy koszorúval ellátott tölcserből és a különböző hangolást biztosító hangoló karikákból, „bógnikból” áll. A hangszer barokk fúvókával fújják, amelynek egészen lapos kelyhe és élesen képzett pereme van.

Jürgen Voigt mesterműhelyében (Markneukirchenben) a régi mesterek nyomán nemcsak barokk trombiták, de kürtök és harsonák is készülnek, többnyire „historikus” vagy „módosított” építési módban. Minden modell hangoló huzalok segítségével 440-415 Hz-ig hangolható. A trombitamodell „Joseph Simon Anger” 1800 körül Graslitzban épített hangszerének kópiája. Az eredeti a markneukircheneri hangszermúzeumban található.

Európán kívül is foglalkoznak barokk trombiták készítésével. Az Egyesült Államokbeli modell C/D natúrtrombita cserélhető hangoló huzalokkal, két transzponáló lyukkal. Formája modern stílusú, a cég Wisconsinban működik.

Tóth Anna